

آیین رونمایی

نرم افزار دانشنامه علوی - نسخه ۳

در شهر مقدس قم و نجف اشرف

به کوشش: احمد اکبری

aakbari@noornet.net

اشاره

در آستانه میلاد سراسر نور امام علی(ع)، از نسخه سوم نرم افزار دانشنامه علوی رونمایی شد. این مراسم، ابتدا در تاریخ ۲۰ دی ماه ۱۴۰۳، در شهر قم و در مؤسسه آل البیت(ع) با حضور حجت الاسلام والمسلمین شهرستانی، و نیز در تاریخ ۲۵ دی ماه، همزمان با میلاد حضرت امیر مؤمنان(ع)، در شهر نجف اشرف و در حرم مطهر آن حضرت برگزار شد. در ادامه، گزارش مختصری از محتوای این دو آیین رونمایی ارائه می گردد.

کلیدواژه‌گان: نهج البلاغه، دانشنامه علوی ۳، الموسوعة العلوية، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

مقدمه

نهج البلاغه، گنجینه‌ای بی‌بدیل از خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های امیر مؤمنان علی(ع) است که سید رضی در قرن چهارم هجری آن را گردآوری نموده است. این کتاب شریف، فراتر از یک مجموعه ادبی، بازتابی از آموزه‌ها، سیره و اندیشه‌های والای امام علی(ع) و اثری ماندگار در عرصه ادب و اندیشه اسلامی است. فصاحت و بلاغت بی‌نظیر کلام امام(ع)، در کنار عمق معانی و مضامین، آن را به اثری جاودانه و بی‌بدیل تبدیل کرده است.

نهج البلاغه، با وجود اینکه گزیده‌ای از سخنان و اندیشه‌های امام علی(ع) است، اما به دلیل عمق و غنای محتوا، دریچه‌ای گسترده را به سوی گنجینه معارف اسلامی می‌گشاید. این کتاب شریف، مباحث متنوعی در حوزه‌های: عقاید، اخلاق، فقه، تفسیر، حکمرانی و مسائل اجتماعی را در بر می‌گیرد و امام علی(ع) در کلام خود، با استفاده از روش‌های استدلالی متنوع و زبانی شیوا، به تبیین اصول و مبانی دین اسلام، ترویج ارزش‌های اخلاقی و انسانی و ارائه راهکارهایی برای مسائل فردی و اجتماعی پرداخته است.

الف. رونمایی از دانشنامه علوی در شهر مقدس قم

ارائه نهج البلاغه در سکوه‌های مختلف
در این مراسم، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین بهرامی، رئیس مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) طی سخنانی با تبریک ولادت با سعادت ابوالأئمه حضرت امام علی(ع) و تشکر از فرصتی که نماینده مرجعیت شیعی در اختیار مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی قرار داده، اظهار کرد:

«با توجه به اینکه قریب به چهاردهه از فعالیت مرکز نور به‌عنوان مجموعه‌ای پیشگام در عرصه فناوری‌های نوین با موضوعات علوم اسلامی و انسانی سپری شده است، به واسطه تعامل، همدلی و کوشش همکاران حوزوی و دانشگاهی، در این مرکز شاهد فعالیت‌های فاخر نرم‌افزاری، وبی و فعالیت‌های کتابخانه دیجیتال هستیم و امروز جدیدترین و کامل‌ترین نرم‌افزار چندزبانه با عنوان «دانشنامه علوی ۳» را با حضور شما رونمایی خواهیم کرد.

نهج البلاغه کتابی است که به نسبت برخی از آثار گذشته ما، علما بیشتر به آن پرداخته‌اند.

این برنامه که توضیحاتش را بیان کردند، هم در قالب نسخه رومیزی و هم در قالب نسخه وبی و هم در قالب نسخه موبایلی ارائه شده است.

الحمدلله، تاکنون هم در داخل کشور و هم در خارج کشور، استقبال شایسته‌ای از آن شده است و به‌خصوص مخاطبان خارجی خوبی پیدا کرده است؛ مثلاً در حوزه موبایل، نزدیک به ۶۰ درصد از کسانی که برنامه را نصب کرده‌اند، از کشور عراق هستند. بر خود لازم می‌دانم از خداوند متعال که این توفیق را به ما عطا کرد و از همه همکارانی که در تهیه این برنامه زحمت کشیدند و برخی از آنها عمری را در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی مشغول نهج البلاغه پژوهشی هستند، تشکر ویژه کنم. امیدوارم امیر مؤمنان(ع) اجر همه بزرگواران را عطا نماید.»

نهج البلاغه کتابی منحصر به فرد

در این آیین رونمایی، همچنین حجت‌الاسلام والمسلمین اکبر راشدی‌نیا، معاون پژوهشی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)، در سخنانی، نهج البلاغه را منحصر به فردترین و معدودترین تراث

دکتر بهرامی:

با توجه به اینکه قریب به چهاردهه از فعالیت مرکز نور به‌عنوان مجموعه‌ای پیشگام در عرصه فناوری‌های نوین با موضوعات علوم اسلامی و انسانی سپری شده است، به واسطه تعامل، همدلی و کوشش همکاران حوزوی و دانشگاهی، در این مرکز شاهد فعالیت‌های فاخر نرم‌افزاری، وبی و فعالیت‌های کتابخانه دیجیتال هستیم و امروز جدیدترین و کامل‌ترین نرم‌افزار چندزبانه با عنوان «دانشنامه علوی ۳» را با حضور شما رونمایی خواهیم کرد

تعداد خطبه‌های حضرت را می‌دانیم.

طبق گزارشی که مسعودی در کتاب نوشته، گفته است که مردمانی که پیرامون ذهبی بودند، ۴۸۰ خطبه امیر مؤمنان را از حفظ داشتند یا در اختیار داشتند. سبط بن جوزی هم در کتاب توصیفی از نام حضرت می‌کند و می‌نویسد: «امیرالمؤمنین به کلامی سخن می‌گفت که عصمت بر آن احاطه کرده بود و کلام او، معیار سنجش حکمت بود. خداوند در کلام او هیبتی قرار داده که هر کس آن را می‌شنود، متأثر می‌شود. خداوند خلوت و ملاحظت و زیبایی و فصاحت را در او جمع کرده. نور نبوت بر کلام او تابیده و افکار و عقول را حیران ساخته است.»

بعد در ادامه می‌گوید: «من به یک سند از سید شریف ابوالحسن علی بن محمد حسینی شنیدم که شریف مرتضی فرموده: ۴۰۰ خطبه از حضرت امیر به دست من رسیده است.»

از این ۴۰۰ خطبه و از آن ۴۸۰ خطبه‌ای که مسعودی ذکر کرده، اکنون حدود ۳۳۰ خطبه در نهج البلاغه در اختیار ماست که البته این مقدار را هم سید رضی به صورت گزینشی آورده است؛ یعنی همه خطبه‌ها را

در قرن‌های دوم، سوم و چهارم، اشخاصی مثل: ابواسحاق ابراهیم بن حکم فضالی کوفی، اسماعیل بن مهران بن ابی نصر سکونی، صالح بن ابی حماد رازی، عبدالعظیم بن عبدالله حسنی و دیگران، کتاب‌هایی با عنوان «خطب امیرالمؤمنین» داشته‌اند؛ ولی متأسفانه، ما آنچه امروز در اختیار داریم، صرفاً همین نهج البلاغه سید رضی و چند منبع معدود دیگر است که شاید در عدل نهج البلاغه هم نباشد. از سایر منابع، گزارشی نداریم که چقدر از خطبه‌های امیر مؤمنان (ع) را در خود جای داده بودند و نه اساساً اصلاً

شیعه دانست که با گردآوری کلمات امیر مؤمنان (ع)، مورد توجه و اقبال چشمگیر مسلمانان قرار گرفته است. وی در این باره گفت:

«ویژگی سخنان امیر مؤمنان (ع)، این بوده که همیشه مورد توجه بوده است. در کتاب‌های فهرس، گونه‌ای از نوشته‌های حدیثی هست که مشتمل بر خطبه‌های حضرت است و معمولاً با عنوان «خطب امیرالمؤمنین» هم آمده است. حدوداً بیش از ۳۰ یا ۴۰ مورد کتاب در فهرس با عنوان «خطب امیرالمؤمنین» ثبت شده است.»

دکتر راشدی نیا:

بهترین کتاب و جامع‌ترین منبعی که ما امروز در اختیار داریم، همین نهج البلاغه است و جا دارد این کلام آقابرگ تهرانی را عرض کنیم که فرمود: «سزاوار است تشکر کنیم از احسانی که سید رضی با تألیف این اثر در حق ما انجام داد و تلاش او را قدر بدانیم که باعث شده همین قدر از این جوهر به دست ما برسد و اگر وی به تألیف نهج البلاغه کمال همت نمی‌بست، از این مقدار نیز محروم می‌ماندیم؛ چنان که از دیگر خطبه‌های آن حضرت محرومیم»

نداریم. این مقدار هم که داریم، کامل نیست. سید رضی در این باره اذعان کرده و فرموده است: «من ادعا نمی‌کنم که چنان احاطه‌ای بر سخنان آن حضرت داشتیم که هیچ‌یک را از قلم نینداختم؛ بلکه بعید نیست شمار از دست‌رفته‌ها بیش از آن باشد که به دست آمده است.»

باین‌حال، بهترین کتاب و جامع‌ترین منبعی که ما امروز در اختیار داریم، همین نهج‌البلاغه است و جا دارد این کلام آقابزرگ تهرانی را عرض کنیم که فرمود: «سزاوار است تشکر کنیم از احسانی که سید رضی با تألیف این اثر در حق ما انجام داد و تلاش او را قدر بدانیم که باعث شده همین قدر از این جوهر به دست ما برسد و اگر وی به تألیف نهج‌البلاغه کمال همت نمی‌بست، از این مقدار نیز محروم می‌ماندیم؛ چنان‌که از دیگر خطبه‌های آن حضرت محرومیم.»

معرفی نسخه سوم دانشنامه علوی

در ادامه، دکتر راشدی‌نیا برنامه دانشنامه علوی را به صورت مختصر طی چند نکته کلی معرفی کرد و گفت:

«در راستای تکریم نهج‌البلاغه مرکز

صبحی صالح، نسخه فیض الاسلام، نسخه قیس عطار، نسخه ابن‌ابی‌الحدید و نسخه بنیاد نهج‌البلاغه.

در این برنامه، مجموعه این شش نسخه به همدیگر متصل شده و امکان مقایسه آنها با یکدیگر فراهم شده است؛ یعنی هر فرازی از کتاب شریف نهج‌البلاغه که انتخاب شود، می‌توان همان فراز را در نسخه‌های دیگر مشاهده نمود و از اختلاف نسخه‌ها باخبر شد.

نکته دیگر اینکه در این نسخه یک کار ویژه روی نسخه‌های کهن از نهج‌البلاغه هم انجام شده است. در مجموع، شش نسخه

تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، مجموعه‌ای از پژوهش‌هایی که تا به امروز پیرامون نهج‌البلاغه انجام گرفته، همه را گرد آورده و در این نرم‌افزار عرضه کرده‌ایم. در این مجموعه، حدود ۵۰۰ جلد کتاب است که همه پیرامون نهج‌البلاغه است. در حدود ۲۳۰ عنوان از شروح و ترجمه‌ها و همه آنچه مرتبط با نهج‌البلاغه نوشته شده است، در کتابخانه این نرم‌افزار قرار دارد.

امکان مقایسه بین نسخه‌های متداول، فراهم آمده است. نسخه‌های متداول و معروف نهج‌البلاغه عبارت‌اند از: نسخه عبده، نسخه

دکتر راشدی‌نیا:

از دیگر قابلیت‌های این برنامه، واژگان نهج‌البلاغه است که مجموعه‌ای از مفردات و غریب الحدیث و شروح تمام واژگان و واژه‌پژوهی‌هایی که در حدود هزار سال انجام شده، همگی گردآوری شده و ذیل هر واژه، مجموعه این اطلاعات آمده است.

یک کار تحلیل صرفی و نحوی نیز روی آنها انجام گرفته است

کهن نهج البلاغه، شناسایی شده که مربوط است به سال‌های: ۴۴۹، ۵۵۶، ۵۶۷ هجری قمری و... است. در این باره، روی نسخ خطی نقطه‌گذاری شده است؛ یعنی هر قسمت از متن، از یکی از نسخه‌های غیرخطی انتخاب شود، امکان مشاهده آن قسمت در نسخه خطی وجود دارد.

امکان دیگر، ویژگی نسخه‌پژوهی است که در کنار این کتاب‌ها قرار داده شده است. این قابلیت، هم برای آموزش بحث‌های نسخه‌پژوهی مفید است و هم بنا داریم که آن را تا ۳۰ تا ۴۰ نسخه ادامه دهیم که در این صورت، برای محقق بسیار راهگشا خواهد بود.

امکان دیگر در این برنامه، آن است که همه متن نهج البلاغه فرازفراز شده است و آنگاه ۴۹ ترجمه و ۳۱ شرح عربی و فارسی، به هریک از فرازها متصل و مرتبط شده است؛ مثلاً در ابن‌ابی‌الحدید با آن گستره‌ای که دارد، پیدا کردن شرح یک فراز، نه یک

خطبه، از بین متون شرح ابن‌ابی‌الحدید، کار سختی است؛ اما در این برنامه، به همت پژوهشگران مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، همه فرازها به متن نهج البلاغه وصل شده است.

از دیگر قابلیت‌های این برنامه، واژگان نهج البلاغه است که مجموعه‌ای از مفردات و غریب الحدیث و شروح تمام واژگان و واژه‌پژوهی‌هایی که در حدود هزار سال انجام شده، همگی گردآوری شده و ذیل هر واژه، مجموعه این اطلاعات آمده است.

یک کار تحلیل صرفی و نحوی نیز روی آنها انجام گرفته است؛ البته تحلیل بلاغی هم شروع شد؛ اما متأسفانه، به نسخه سوم برنامه نرسید. در این کار نیز یکایک فرازها، به صورت کامل از حیث صرفی و نحوی بررسی و تحلیل شده است. برای موضوعات نهج البلاغه هم در این نرم‌افزار برنامه‌ریزی شده و امکان جست‌وجوی موضوعات هم فراهم است.

در این برنامه، یک کار ویژه‌ای هم اتفاق افتاده است که ناظر به سخنان ابتدایی بنده است و آن اینکه می‌دانیم نهج البلاغه سید رضی، گزیده‌ای از خطبه‌ها را آورده است. در این برنامه، با کمک هوش مصنوعی، ۱۰ هزار عنوان کتاب بررسی شده و در این کتاب‌ها هر جایی که بخشی از نهج البلاغه یا قسمتی از سخن امیر مؤمنان (ع) در آن بوده، مشخص و گزینش شده است و به واسطه انسان هم کنترل شده و بعد استخراج گردیده است. این کار، نسبت به مستند نهج البلاغه و تمام نهج البلاغه که قبلاً انجام شده بود، گسترده‌تر شد و علاوه بر آن، امکانات متعدد برای جست‌وجوهای پیشرفته نیز به آن اضافه شد. این برنامه از حیث رابط کاربری، نسبت به نسخه قبل کاملاً به‌روز شده است. البته این برنامه امکانات جزئی و ریزتری دارد؛ اما با توجه به فرصت و اقتضای این جلسه، به همین مقدار اکتفا می‌کنم.»

توفیقات مرکز نور

در پایان این مراسم، حجت‌الاسلام

دکتر بهرامی:

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، از برکات انقلاب اسلامی است که توسط مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) پایه گذاری شده و پس از گذشت ۳۵ سال از فعالیت های علمی، پژوهشی و تحقیقاتی خود، علاوه بر اینکه تاکنون حدود ۱۲۰ هزار جلد کتاب در موضوعات متعدد علوم اسلامی و علوم انسانی دیجیتال سازی و ارائه نموده، تاکنون موفق به عرضه بیش از ۲۰۰ عنوان نرم افزار و ده ها پایگاه علمی و پژوهشی و چندین نرم افزار همراه در میان جامعه علمی و نخبگانی جوامع اسلامی نیز شده است

عیسی محمد صالح الخرسان، تولید عتبه امیرالمؤمنین (ع) طی سخنانی ضمن خوشامدگویی به مهمانان و تبریک این اتفاق مهم در سالروز ولادت حضرت علی (ع) اظهار داشت:

«امروز میزبان شخصیت های علمی و فرهیخته ای از کشور ایران و عراق، جهت رونمایی از نرم افزار گران سنگ الموسوعة العلویة (دانشنامه علوی) توسط مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) هستیم. مرکز نور با تولیدات علمی و پژوهشی خود نشان داده است در طول این سال ها زحمات بی شماری را متحمل شده و گنجینه های ارزشمندی را در اختیار جوامع علمی جهان اسلام قرار داده است. امید داریم که این رونمایی، اولین گام برای همکاری و تعاملات علمی میان عتبه علویه و مرکز نور باشد.»

در این جلسه حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین بهرامی، طی سخنانی خاطر نشان کرد:

«مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، از برکات انقلاب اسلامی است که توسط

قرآن و حدیث، جمعی از اعضای انجمن علمی قرآن و انجمن علمی حدیث، و برخی از مدیران مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) حضور داشتند.

ب. رونمایی از دانشنامه علوی در نجف اشرف

بخش دوم آیین رونمایی از نسخه سوم نرم افزار دانشنامه علوی، در شامگاه سیزدهم رجب و همزمان با سالروز ولادت مولی الموحدين امام علی (ع)، در حرم مطهر آن حضرت برگزار گردید. در این جلسه، آقایان دکتر سید عیسی محمد صالح الخرسان، تولید عتبه علوی، دکتر محمدکاظم آل صادق، سفیر جمهوری اسلامی ایران در عراق، سید سعید سیدین، سرکنسول جمهوری اسلامی ایران در نجف اشرف، دکتر محمدعلی محسن زاده ریاست جامعه المصطفی العالمیه در عراق و جمع دیگری از شخصیت های علمی، دینی و سیاسی از ایران و عراق حضور داشتند.

در ابتدای این مراسم معنوی، دکتر سید

والمسلمین سید جواد شهرستانی، نماینده تام الاختیار حضرت آیت الله العظمی سیستانی در ایران با بیان اینکه کارهای این چنینی آثار مطلوبی برای جامعه خواهد داشت، گفت: «درست است که اکنون دنیابه سمت به کارگیری هوش مصنوعی می رود، اما من معتقدم هوش طبیعی ما کمتر از هوش مصنوعی نیست؛ اما از این نعمت خوب آن طور که باید و شاید، بهره برداری نکرده ایم.»

وی در ادامه با تشکر از دست اندرکاران برنامه عنوان کرد:

«مرکز نور، الحمدلله از مؤسسات موفق است. قدر این کارها را بدانید و ان شاء الله اجر معنوی زیادی نصیب شما خواهد شد. من معتقد هستم این قدمی که برداشتید و این کاری که انجام دادید، ان شاء الله مورد رضایت حضرت مولا و مورد قبول جامعه خواهد بود.»

در پایان این جلسه، از نسخه سوم نرم افزار دانشنامه علوی، رونمایی شد. یادآور می شود که در این مراسم، تولید حرم مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی (ع)، مسئولان دانشگاه

حجت الاسلام والمسلمین شهرستانی:

مرکز نور، الحمدلله از مؤسسات موفق است. قدر این کارها را بدانید و ان شاءالله اجر معنوی زیادی نصیب شما خواهد شد. من معتقد هستم این قدمی که برداشدید و این کاری که انجام دادید، ان شاءالله مورد رضایت حضرت مولا و مورد قبول جامعه خواهد بود

«امکان مشاهده شرح هر فراز از نهج البلاغه، در این نرم افزار فراهم است. همچنین، توصیف لغات و تحلیل اعراب صرف، نحو و بلاغت ذیل متن نهج البلاغه، ارائه ۵ نسخه خطی کهن نهج البلاغه به همراه قابلیت تطبیق با متن، تخریح و مستندسازی خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات نهج البلاغه با بهره‌گیری از سامانه‌های مشابه یاب، فرهنگ واژگان و موضوعات نهج البلاغه و ارائه فهرست آیات، احادیث نبوی، امثال، اعلام، اشعار، مدخل‌های علوم، معانی بیان، بدیع و نحو از نهج البلاغه، از جمله دیگر قابلیت‌های این نرم افزار به شمار می‌رود.

بهره‌مندی از موتور جست‌وجوی پیشرفته نور با قابلیت‌های اولویت‌دهی به پاسخ‌ها، پالایش نتایج جست‌وجو بر اساس: کتاب، موضوعات، پدیدآور و زبان، انعطاف در برابر پیشوند و پسوند کلمات، محدود کردن جست‌وجو به آیات، روایات و اشعار موجود در متون، از دیگر قابلیت‌های این نرم افزار است.»

یادآور می‌شود، در پایان این مراسم نیز از نرم افزار دانشنامه علوی رونمایی شد و یک نسخه از نرم افزار به صورت نمادین توسط حجت الاسلام والمسلمین بهرامی به تولیت عتبه علوی اهدا گردید. ■

نرم افزار فاخر پرداخت و گفت: «نرم افزار دانشنامه علوی، یکی از تولیدات فاخر و ارزشمند پژوهشی پیرامون سخنان امیر مؤمنان (ع) با محوریت کتاب نهج البلاغه است که دارای بخش‌های مختلف پژوهشی است.»

وی به محتوای نرم افزار اشاره کرد و افزود: «متن کامل ۲۲۳ عنوان کتاب در ۴۹۲ جلد پیرامون نهج البلاغه شامل: ترجمه‌ها، شروح، اسناد و مستدرکات، فرهنگ اعلام و لغات، اعراب، در باره نهج البلاغه و سید رضی و همچنین ترجمه‌ها و شروح غررالحکم می‌باشد.

ارائه ۳۱ ترجمه فارسی، ۶ ترجمه به زبان‌های انگلیسی، فرانسه، ترکی، اردو، اسپانیولی و اندونزیایی، ۱۲ ترجمه منظوم با امکان مشاهده ترجمه هر فراز به صورت پیوسته و مقایسه بین ترجمه‌ها، از قابلیت‌های این نرم افزار فاخر است.»

وی با اشاره به ارائه ۲۴ شرح به زبان عربی و ۷ شرح فارسی، ابراز کرد:

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) پایه‌گذاری شده و پس از گذشت ۳۵ سال از فعالیت‌های علمی، پژوهشی و تحقیقاتی خود، علاوه بر اینکه تاکنون حدود ۱۲۰ هزار جلد کتاب در موضوعات متعدد علوم اسلامی و علوم انسانی دیجیتال‌سازی و ارائه نموده، تاکنون موفق به عرضه بیش از ۲۰۰ عنوان نرم افزار و ده‌ها پایگاه علمی و پژوهشی و چندین نرم افزار همراه در میان جامعه علمی و نخبگانی جوامع اسلامی نیز شده است.

وی با بیان اینکه این تولیدات در قالب‌های مختلف رومیزی (ویندوزی)، پایگاه اینترنتی و نرم افزارهای همراه (اندروید و iOS) است، افزود:

«مجموعه‌های تولید شده علاوه بر ایران، در کشورهای مختلف، به ویژه کشورهای جهان اسلام مخاطب داشته و در حال حاضر، قریب به ۵۰ درصد از مخاطبان محصولات برخط نور، از خارج کشور هستند.»

در ادامه این جلسه، حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی محسن‌زاده، مدیر جامعه المصطفی العالمیه در عراق به معرفی این